

Pieswieswiesje en de Westvlaamse taalstrijd

Ter situering eerst deze historische context:

Het is geen toeval dat Vlaanderen in het algemeen en West-Vlaanderen in het bijzonder op het einde van de 19de eeuw het toneel waren van ver doorgedreven en emotioneel zwaar geladen taalplanningsactiviteiten. Men was er inderdaad op zoek naar een nieuw evenwicht tussen drie belangrijke en concurrerende taalvariëteiten, waarvan de gebruikswaarde en het prestige in snel tempo aan het veranderen waren als gevolg van zowel politieke verandering als van doelbewuste, maar tegenstrijdige pogingen tot taalplanning. Bedoeld zijn:

- de Vlaams-Brabantse schrijftaal die sinds de Middeleeuwen was overgeleverd en die vooral door literatoren, culturele verenigingen en, in beperkte mate, door de nationale en regionale administratie werd gebruikt;
- de Nederlandse algemene schrijftaal, zoals die in Nederland was ontstaan en functioneerde en door bepaalde taalactivisten als na te volgen voorbeeld werd aangeprezen, maar toch eerder zelden werd gebruikt;
- het Frans, de taal die door de sociaal hogere en ontwikkelde bevolkingsgroepen als cultuurtaal, en meestal ook door de overheid als ambtstaal werd gebruikt.

Citaat uit: Roland Willemys, 'De tweede generatie Westvlaamse particularisten' in *Verslagen en mededelingen van de Koninklijke Academie voor Nederlandse taal- en letterkunde*, 1995 p 228

De Nederlandse dichter en literair criticus **Jan Nolet de Brauwere van Steeland** (1815-1888) verbleef het grootste deel van zijn leven in België en was een van de eerste leden van de in 1886 opgerichte Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde. Naast gevarieerd dichtwerk, satirische en antiliberaal stukken liet hij zich opmerken door polemische en soms heftige geschriften in zijn strijd voor het behoud van het Nederlands, tegen de verfransing in Vlaanderen maar ook tegen het Westvlaamse taalparticularisme. In de tweede helft van de 19de eeuw verzetten taalactivisten zich tegen de standaardisering van het Nederlands in België en voor het behoud van het 'Vlaams der Vaders', in dit geval het Westvlaams. In het bijzonder de katholieken rond de dialectoloog De Bo en de dichter Gezelle vreesden het binnendringen van het protestantisme via een Nederlandse standaardtaal. Eén van de pamfletten of schimpschriften van Nolet de Brauwere tegen deze taalparticularisten verdient hier aparte vermelding om zijn bijzondere vorm, ironische stijl en ongewone titel: *Pieswieswiesje* (1875)¹ dat zich ook laat lezen als een parodie op de taalfabricaties van Guido Gezelle. Maar in eerste instantie was het een aanval op het werk van de priester-leraar Leonard Lodewijk De Bo (1826-1885) met name zijn *Westvlaamsch Idioticon* (1870-1873). Hier volgt de ingekorte tekst met enige verklaringen voor 'anderstaligen'. Het is even wennen aan de oude spelling maar je zal glimlachend merken hoe een Westvlaamse tol dol kan draaien om uiteindelijk te belanden bij het Brusselse manneken pis!

---

¹ Jan Nolet de Brauwere van Steeland, *Pieswieswiesje. Etymologisch verhaal uit den taalparticularistentijd* (Dendermonde, Snelpersdruk Aug. De Schepper-Philips, 1875); ook opgenomen in zijn bundel *Poëzij en proza, 1874-1877* (Amsterdam, L.F.J. Hassels, 1877, p 50-63) en in *Nederduitsch letterkundig jaarboekje*, 42 (Gent, Willem Rogghe, 1875, p 62-74).

PIESKADOTTER(E, m. met den klemt. op *dot*. Tierlwiewietje, draaitolletje gemaakt b. v. van een houten knop of schijfken met eene spelde of dergelijk stiftje door 't midden doorgesteken, fr. *toton*.

L.L. De Bo, *Westvlaamsch Idioticon* (Brugge, 1873)

Bij het doorbladeren van dien beruchten taalschat vestigden, onder tal van raadselachtige zonderlingheden, drie woorden bijzonder mijne aandacht, als zoovele steenen des aanstoots en onoverkomelijke hindernissen: *Bekukkelen*, met zijn talrijken sleep van even onverstaanbare synonimen; voorts "dat lieve tweetal Westvlamingetjes," zooals een Nederlandsch geleerde van 't zuiverste water ze onlangs betitelde: "*Tierlwiewietje* en *Pieskadotter*."

Het scherpe mes der taalontleedkunde plantte ik nu stoutweg te midden van dat geheimvol *Bekukkelen*, en zie – tot mijn ongeluk! – gemakkelijk en glad als vet gleeed het er door. *Bekukkelen* – zoo redeneerde ik, rampzalige! – is, naar den uitgang te oordeelen, het frequentatief van *Bekukken*, dat zelf een zeker *Kukken* tot stamvader heeft. En wat is dit laatste anders als een klanknabootsend woord? Het geeft den gemoedelijken roep terug van het tamme pluimgedierte dat, als hemelzegen, onze keukenspinde [keukenkast] mild voorziet en, in hoogst eigen persoon, onze welgedekte tafel siert. Ondankbaar genoeg voegen wij die trouwe spijsverzorgster de epitheta [lovende omschrijving] toe van dwaas en onnoozel: "dwaze kip! onnoozel kicken!" Doch steeds was ondank 's werlds loon. Wie hoorde 't niet vaak, dat welgevallig "kuk-kuk! kuk-kuk!" op den binnenhof eener boerderij of – min plezierig – tusschen bloem- en tuinbedden?

Maar *Kukkelen* nu? Wel, dat is *herhaaldelijk* *kukken*, en geschiedt telkens wanneer moeder Hen haar kraamstroo betreft: "Kukkelù, kù-kù-kù-kù! kukkelù, kù-kù-kù! kukkelù!.." en het ei is gelegd. [...]

Hoogst voldaan over dien meesterlijken greep op afleidkundig gebied, aarzelde ik niet nieuwe woorden te smeden, en zoo kwam het klanknabootsend *Pardaffelen* in de wereld. Hoor liever: "Pardaf! daar pardafte hij in den diepen kuil! – zie Matth. XV:14.² – doch na te vergeefs herhaalde poging om daaruit te klauteren, pardaffelde hij telkens in den afgrond terug." Eilieve, was 't niet fraai? En welk eene eer voor mij, wurmde zich ooit zulk *Pardaffelen*, naast soortgelijke Westvlaandersche uitvindzels, in het *Woordenboek der frequentatieven* van Dr. De Jager, *stilletjes binnen!*³

Reeds glansde ik van vreugde en trots. Maar nu lagen "*Tierlwiewietje* en *Pieskadotter*" aan de beurt en, helaas, zij bragten hoogmoed ten val! Zeker waren zij – *quà* draaitollen, zoo 't heeten moest, – klanknabootsende woorden; doch raakten als zoodanig kant noch wal: want klonken *wiewie* en *pies* nog al sissend en sijtlend, wat met *tierl* en *kadotter* uitgevoerd? En toch wilde ik er het mijne van hebben.

Baloorig versperde ik mij in de studiekamer en blokte daar gansche dagen: van den vroegen morgen tot den laten avond, over den lessenaar gebogen; omringd van overeeuwsche woordenboeken, folianten, kwartijnen en handschriften op rimpelig, vergeeld perkament. Met gekromde vingers, krampachtig gebogen, en even gretige blikken als verwarde zinnen, doorwroette ik beangstigd die overblijfsels onzer Middel-Nederlandsche letterwereld, of zat ik,

---

² Mattheus 15 of de parabel der blinden: "En als de ene blinde de andere leidt, vallen ze allebei in een kuil."

³ Bedoeld wordt: Arie Jager, *Woordenboek der frequentatieven in het Nederlandsch* (Gouda, G.B. van Goor, 1875).

met de handen in de haren en als roerloos versteend, in de leerrijke heerlijkheden van verouderden taalschat verdiept. Maar al keek ik mij de oogen uit het hoofd en zocht ik mij blind, nergens ontmoette ik beide verwenschte woorden. “De aanhouder wint,” dacht ik bij mij zelve; en met gespannen hardnekkigheid zette ik het onderzoeken, snuffelen en uitpluizen voort; doch zonder gewenschten uitslag: Tierlwiewietje en Pieskadotter bleven een geheim der geheimenissen, voor geen profaan oog te ontsluitbaren en waarvan het raadselachtige onoplosbaar scheen. Dan vaagde ik, bij wijlen, het paarlend zweet mij van het voorhoofd of sloeg, als in vertwijfeling, beide armen in de lucht, als moest de hemel mij ingeven wat de aarde mij zoo onbarmhartig weigerde.

Nu en dan kwamen vrouw en kinderen, ter sluiks en op de punten der teenen, mijnen zetel omringen. Medelijgend staarden zij mij aan. “Kom”, zegde de zachtzinnige wederhelft, “kom, steek die muizennesten uit uw hoofd en muf niet langer op dat Idioot-kanon! Wie hanteert ook zoo 'n gevaarlijk wapen? Kom, en geniet in ons midden de genoegens van een huiselijk stilleven?” Binnen 'smonds gromde ik dan een onverstaanbaar “Pieskadotter ... tierlwiewiet!” en de goede vrouw, denkend dat ik fransch sprak en gezegd had “*puisque tu radotes, retire-toi vite!*” [omdat je zit te kletsen, trek je vlug terug] antwoordde met betraande oogen: “Ja, vriend, wij gaan al!” Weemoedig schoorvoetend verlieten zij dan het vertrek.

In die bedrukte eenzaamheid voegde de Muze – die lieve! – mij nogtans een hartig troostwoord toe. “Ontleenen kievit en koekoek hun naam niet aan hun gezang? Is *tierlwiewiet* wel iets anders als vogelgekweel?” De trouwe Zangster reikte mij het snaartuig, en mij ontwelde de volgende ontboezeming [hier volgt een gedicht over “Tierlwiewietje”].

Doch wat heeft de dartele Muze uitstaans met die stokstijve droogzakken van spraakgeleerden? Zij kon het dus mis hebben en de zaak wilde ik in het klare trekken. “Ja, riep ik uit: “waar het doode schrift mij allen uitslag weigert, geven de levenden mij wel licht antwoord!” IJlings nam ik hoed en stok, en trok op tierlwiewietverkenning en pieskadotterjagt dapper los. Molière indachtig, die vaak zijne dienstmaagd raad pleegde, snelde ik naar de woning eener bejaarde dame, en onderwierp het geval aan het oordeel harer dienstbare geesten: twee gezusters uit Moorseele, bij Kortrijk, dus volbloed Westvlaamschen. “Zegt eens, meisjes, vast weet gij wat een pieskadotter is, of, hebt ge 't liever, een tierlwiewietje?”

– “Wulk zeg-je, meneere?” [Wat voor iets zeg je meneer?]

– “Tierlwiewietje ! pieskadotter!” duwde ik hen toe.

– “È-je gi da nog g'oord, Sylvie?” [Hebt gij dat nog gehoord, Sylvie?]

– “'k en doe; en gi, Rosalie?” [Nee, en gij, Rosalie?]

– “Nink!”

– “Nee-je, nenée?”

“Welnu,” hernam ik, “dat is een draaitol!”

– “È, 'k en èn zen leve zukke zotte klap nie g'oord! Bi oens zegge ze 'nen top, meneere!” [Ik heb van mijn leven zulke zotte praat niet gehoord! Bij ons zeggen ze een top meneer!]

Met nadruk, schoon min overtuigd, hervatte ik: “Neen, pieskadotter! tierlwiewietje!”

– “Bah! j'oeedt gi't zot mee oens, meneere!” [Bah, gij houdt gij het zot met ons meneer!]

[De schrijver, wonende in Brussel, klampt nog verschillende Westvlamingen aan met zijn vraag maar wordt uitgelachen of krijgt allerlei verwijten naar zijn hoofd.]

Hijgend, buiten mij zelve, bereikte ik de Boulevards, hield daar een oogenblik stand om weer in mijn centrum te geraken en, nog vol van het doelwit mijner treurige pelgrimaadje, riep ik in vertwijfeling uit: “Is er dan niet één Westvlaming, die taal en uitleg mij geven kan?” Twee werklieden, kerels als boomen, schoten op mij toe: “Awal, we ziin wiilder uut Brugge”, kreet er een: “wiin is 't, wine wil-je, wiine begeer-je?” – “Ja, wiin is er van jen dienste, meneere?” galmde de andere. [Wel, we zijn uit Brugge. Wie is het, wie zoekt ge? Wie kan er u helpen?] “Ha, brave mannen uit de volksklas, ja, gij zult mij uit het nauw helpen: zegt mij toch, is pieskadotter, is tierlwiewietje geen Westvlaamsch?” Zonder een woord sprekens, knelden zij elk een mijner

armen in hunne ijzeren vuisten, en bliezen mij fluisterend de ooren vol dier geheimzinnige silben [lettergrepen], van welke mijn vriend De Cort eenmaal dichtte:⁴

Hij sprak van wonderlijke zaken,
Waarvan ik nooit nog had gehoord.

Volslagen beteuterd rukte ik mij los en liep in éénen adem naar huis. Daar zeeg ik radeloos op een stoel neer: “Beste man, goede vader”, troostten vrouw en kinderen: “Gij schijnt afgemat van ziel en ligchaam: Ga naar bed en bekom daar rustig van schrik en vermoeijenis”.

Neen, ik wilde niet naar bed. Ook daar toch had ik rust noch duur; want akelige droombeelden speelden mij dan voor den geest, en de nachtmerrie drukte als lood op de benauwde ademhaling. Legioenen van gevleugelde tierlwiewietjes, alias pieskadotters, klein en groot, bevolkten het luchtruim, draaiden, sisten en gonsden om mij heen. Schoon ik mij niet *ziek* en nog minder *geleerd* rekende, spookte het er als in Bilderdijs “Ziekte der geleerden”; maar thans van draaitollen

.....vliegende in den nevel af en aan,
Op vleêrmuisvlerken, door geene oogen na te gaan.
.....Ik zag ze, als grimlend stof, gewelf en grond bedekken,
Als zwermend ongediert door lucht en dampkolk trekken,⁵

tot dat zulk eene monster-onhebbelijkheid mij op het hart zeeg en sissend-draaijend beproefde het te doorboren. Met een rauwen kreet schrikte ik dan op, dat huisgenooten en geburen er van wakker rilden.

“Kom aan”, sprak ik: “versche, zuivere lucht wil ik inademen; buitenlucht, ruimte heb ik noodig!”
– “Ja, man lief, ga en verzet uwe droeve zinnen!”

Weer vatte ik hoed en stok en rigtte mijne stappen naar 't open veld. Onderwege geraakte ik echter, onwillens schoon onvermijdelijk, te midden eener dier woelige vreugduitspattingen, aan welke bestendig kermisvieren – dat éénig streven der Brusselsche voorsteden – alleen schuld had. Aan joelende drukte was hier geen gebrek. Verdiept en afgezonderd in mijne gedachten, stoorde ik mij niet aan al 't rumoer, toen eensklaps eene talrijke bende luidruchtige kermisgangers mannen, vrouwen en kinderen onder getier en wildzang, als eene stormende hoos door de gepreste scharen heendrong en zich ruim baan maakte.

De volksgroep hield stand. Uit haar midden klonk eene schorre stem: “Wacht 'ne minuut!” en eene vrouw trad snel te voorschijn, achter zich een' zesjarigen schreeuweeljkert bij de hand voortslepend. Zij duwde den huilenden bengel in een hoek, boog zich over hem, en nu hoorde ik het volgende tweegesprek:

ZIJ (*heesch, doch zoo mogelijk minzaam*): “Allei, Janneke ... braê menneke! ... piëswiëswiëswiëswiëss!”

HIJ (*droef weenend*): “Nèèè! hi! hi!”

ZIJ (*barsch en kortaf*): “Allo toe! ... gaê, zulle! ... spoed ui, deugniet ... piëswiëswiëswiëswiëswiëss!”

HIJ (nijdig stampvoetend): “Nèiiii! hi! hi! hi!”

De vrouw sleurde, met snakkend geweld, het kind naar de haar wachtenden terug, onder het roepen van: “Aai en wil nie! go mo veusch!” [Hij wil niet, ga maar voort]

Ja, vindingrijk is steeds het hart eener moeder en de kinderhand gauw gevuld. Klaarblijkelijk wilde zij met een' draaitol de tranen droogen van den weerbarstigen kleine; maar .... “aai en wilde nie!” ... Was hij welligt voor dat spel nog te jong? scheen die donkere hoek hem ongeschikt? Mysterie! Maar, o gezegende tweestrijd tusschen blinde moederliefde en kwâjongenskoppigheid, welk licht deelt gij voor mij opgaan! De blinddoek was gevallen en de zoo zuivere Brabantsche tongval, uit den mond eener eenvoudige dochter des volks opgevat, maakte mij begrijpelijk wat nevelachtige taal geleerdheid mij tot hiertoe omsluijerde. Weg, duistere pieskadotter, en gij, onverstaanbaar tierlwiewietje! De voorste silbe des eersten, de laatste silben des tweeden, en ziedaar het regte woord gevonden! Brabant stak

⁴ Frans de Cort, *Liederen* (1868).

⁵ Excerpten uit Willem Bilderdijs, *De ziekte der geleerden* (1807).

Westvlaanderen de loef af: Brabant *for ever!* Ja, Pieswieswiesje, ziedáár den sissend klanknabootsenden naam van den draaitol.

De kermisvogels trokken af, onder het aanheffen, dacht mij, van Van Rijswijck's "Liedje van den Liereman".⁶ Was het mijne opgewondenheid, of eene ingeving mijner trouwe Muze? Ik meende het volgende te hooren:

Ik ben een regte jongensvreugd,
Pieswies!
'k Snor tot vermaak der lieve jeugd,
Pieswies!
Geen kind, steeds snaaks en spelensreê,
Of't pakt mij vast en speelt er mee:
Pieswieswies, pieswies!

De kleine bengel snoert mij stijf,
Pieswies!
Een endje touw om 't houten lijf,
Pieswies;
En, losgeslingerd van het koord,
Zweept hij mij sissend-brommend voort:
Pieswieswies, pieswies!

Gegrift op mijn' geslachtsboomtak,
Pieswies,
Voel 'k voor de maagschap zeker zwak;
Pieswies!
Zoo denk ik, heeft het allen schijn,
Dat Tol en Top verwanten zijn:
Pieswieswies, pieswies!

Maar schoon papa De Bo 't verzon,
Pieswies,
In 't Westvlaamsch Idioticon,
Pieswies:
Een PIESKADOTTER, TIERLWIEWIET,
Erken 'k voor mijn' famielje niet!
Pieswieswies, pieswies!

Want fier ben 'k op mijn' ouden naam,
Pieswies.
Wat dolligheên men neuswijs kraam',
Pieswies,
Als klanknabootsend woord verkies
'k Genoemd te blijven Pieswieswies!
Pieswieswies, pieswies.

'k Draai dan maar voort op d'ijzren spil,
Pieswies,
En stoor me aan geen Westvlaamsche gril,
Pieswies;
Maar wensch aan die taalknoeijersklik,
Door schoen en kous een' fermem prik:
Pieswieswies, pieswies!

---

⁶ Theodoor van Rijswijck, 'Het liedje van den Liereman' in *Volksliedjes* (1846)

En ik? ik stufde huiswaarts. Wuivend met hoed en stok te gelijk, riep ik: “Eureka! nunc est bibendum! [tijd om te drinken] évohé! pieswieswiesje! Brabant for ever!” – “Ach, moeder! vader is zot geworden!” – “Nee, kinderen; maar ik ga nu slapen: want thans ben ik moede van louter blijdschap.”

Acht en veertig uren snorkte ik aan één stuk – en zonder droomen!

Bij mijn ontwaken deed ik, op bloote kniën, de gelofte van in mijn leven geen taalparticularistenboek meer open te slaan, en maakte een kruis over alle etymologische hersenskwelling.

De kinderen kregen elk een' fraaijen pieswieswies tot aandenken.

Elsene-Brussel, 1874.